

tant no només sobre el català de l'autor de Sueca, sinó també sobre els usos lingüístics de l'època i de la zona geogràfica de València. Considerem molt interessant continuar aprofundint en els gèneres populars en llengua catalana. Cal revalorar, exhumar i donar a conèixer un patrimoni ignorat durant anys. Exposa Martí Mestre en el primer punt de les conclusions: «L'única manera d'entendre i interpretar com cal l'obra de Josep Bernat i Baldoví és integrant-la dins del context cultural del seu temps i dins de la tradició literària de la qual participa. Només així es podrà valorar de forma justa i convenient la seua aportació a les nostres lletres» (p. 375). Hi estem totalment d'acord. Resulta indiscutible que, en el context de la literatura breu, popular i profana de València, Bernat i Baldoví es consolida com una de les figures més importants de la segona meitat del Vuit-cents.

ANNA MARIA VILLALONGA

GINEBRA, Jordi i SOLÀ: Joan, *Pompeu Fabra: vida i obra*, Barcelona, Teide, 2007.

Des del 2007, any de publicació del llibre de Ginebra i Solà que ara ressenyo, i només en el lapse de dos anys, l'interès acadèmic per Fabra o la seva època s'ha traduït en diferents iniciatives: III Col·loqui Internacional Pompeu Fabra (Universitat Rovira i Virgili), el llibre *La llengua de 1907* (CCG edicions / IEC, arran d'unes jornades organitzades per la Universitat de Girona), i Jornada La figura i l'obra de Fabra (Universitat Pompeu Fabra). Per sort, ja fa temps que Fabra i tot el que hi va associat ha deixat de ser monopoli d'aproximacions amb tendències hagiogràfiques per passar a ser objecte d'estudis acadèmics tècnics o assagístics, especialitzats o generalistes: el culte a les *ciències mítiques* ha deixat pas al cultiu de les *ciències crítiques*. Des de fa uns anys, doncs, Fabra ha entrat en la normalitat acadèmica que un personatge de la seva talla reclamava: si en l'àmbit internacional cada dos per tres es publiquen articles i llibres sobre un lingüista com Saussure, per què els estudis catalans haurien d'haver renunciat a les possibilitats d'estudi d'un personatge com Fabra? Per sort, això no ha passat i el petit món acadèmic català, tan diversificat d'altra banda, s'ha posat a estudiar-ne els múltiples vessants des d'interessos i mètodes molt diferents. Aquests dos darrers anys representen la continuïtat de l'interès acadèmic sostingut i diversificat per l'obra de Fabra: tan sols entre els anys 1998 i 2007 van tenir lloc tres congressos i es va emprendre la publicació de les obres completes de Fabra, en curs des del 2005. Així doncs, el llibre de Ginebra i Solà s'insereix en aquest corrent de produccions científiques, amb la particularitat que és una aportació de síntesi i amb voluntat d'arribar al públic no especialista. El moment no podia ser més oportú: els autors es proposen un llibre de síntesi sobre un tou d'estudis especialitzats com no havia existit mai, i en un moment carregat de simbolisme: cent anys després del centenari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i de la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907).

Tenint en compte que aquesta ressenya es difon en una revista especialitzada, potser convindrà d'entrada plantejar-se si el llibre en qüestió, escrit amb una «redacció sempre assequible a tots els públics», pot ser d'interès per al públic especialista. Els acadèmics tendim a pensar que el que es considera divulgació ni costa gaire ni és important (no és recerca *de veritat*), com si només de pronunciar el nom de Fabra a tothom ens vingués al cap de seguida la llista bibliogràfica completa, de la general a la del tema més erudit i especialitzat, tant de la nostra àrea de coneixement com la de totes les altres, i a més a més, com si al cap de poc ja fóssim capaços de pronunciar una llarga conferència en què situéssim en un tres i no res —i de manera atractiva i aprofundida alhora—, tant la perspectiva general de l'autor, l'obra i la seva època, com el fet anecdòtic i curiós (tan important per donar color, i alçada, al discurs acadèmic). Tothom, tothom qui ho vol saber, sap que un discurs d'aquestes característiques, ben fet de veritat i amb gràcia, pressuposa talent i tenacitat, la feina d'hores, mesos i anys llegint la bibliografia de caràcter més general sobre el tema i els que hi són contigus, perseguint articles enterrats en miscel·lànies de vés a saber què i esforçant-se a integrar en el discurs propi aquelles aportacions que per la metodologia o pel tema queden més allunyats dels hàbits de treball d'un mateix, de les pròpies capacitats, d'afinitats de llenguatge o fins i tot de sensibilitat.

Pompeu Fabra: Vida i obra reuneix totes aquestes característiques, des del moment que pretén esdevenir una obra de síntesi amb caràcter inclusiu. Per la importància del personatge que estudia (màxima), per tot el que ha representat i representa (tot, o gairebé), els autors han hagut de fer tota aquesta feina no pas de cara al lluíment personal, ni tan sols en espera de cap mil·lèsima de punt en la carrera professional (els taxonomistes de bisturí i els seus entusiastes ho tenen tot molt clar, també la frontera entre divulgació i recerca: saben tallar nítidament el que queda encasellat en una banda o l'altra, fet que determina per si sol la seva vàlua i qualitat). Res de tot això: en aquest llibre, Ginebra i Solà han treballat al servei del lector intel·ligent, objectiu que pot semblar que queda petit un cop s'ha dit, però que és extremament difícil de dur a terme quan es fa honestament, amb rigor i, per què no, amb passió per allò que a ells els ha interessat estudiar i els ha agradat explicar en un llibre.

Ginebra i Solà tenen un avantatge, treballen sobre una base segura: el seu llibre és «una actualització i un eixamplament», com declaren ells mateixos, del llibre *L'obra de Pompeu Fabra* de Joan Solà, de l'any 1987 (amb una segona edició el 1991). Vint anys després, per tant, Solà i Ginebra reescriuen aquest llibre actualitzant-lo de veritat (incorporen la bibliografia generada des d'aleshores, en bona part deguda als congressos que s'hi han dedicat així com a la publicació de les *Obres completes* de Fabra) i eixamplant-lo fins al punt que arriben a doblar el nombre de pàgines: 176 en l'obra de 1987, 326 en la de 2007. Aquestes 326 pàgines en l'edició que ressenyo han estat escrites amb la intenció de «mantenir l'esperit de l'obra original: l'esquema simple, la redacció sempre assequible a tots els públics, l'exemplificació abundant de tot el que afirmem», tal com declaren els seus mateixos autors en la presentació del llibre (p. 9).

«L'esquema simple» es concreta en 7 capítols: 1) *Notes biogràfiques*; 2) *Estat de la llengua en temps de Fabra*; 3) *La preparació de Pompeu Fabra*; 4) *Ideologia, criteris i objectius de Fabra*; 5) *Abast de la reforma*; 6) *Obres principals de Pompeu Fabra*, i 7) *Estat actual de la llengua*. L'obra es tanca, òbviament, amb la bibliografia, que inclou la més representativa de Fabra en 4 pàgines (ps. 285-289) i, naturalment, la bibliografia crítica. Pel que fa a la base documental fabriana del llibre, no cal dir que essent Solà l'autor que més ha treballat en aquest punt (tant per la banda de la seva monumental i enciclopèdica *Història de la lingüística catalana*, com per la monogràfica de 1998), seria una temeritat per part de qualsevol ressenyador pretendre aportar qualsevol observació significativa, oimés quan en el llibre que ressenyo en tenim només una tria. Pel que fa a la bibliografia crítica, ja ens referirem en el decurs d'aquesta ressenya a diverses qüestions, que anirem presentant a mesura que avancí la valoració.

El primer capítol està dedicat als aspectes biogràfics de Fabra. Els autors el presenten en forma de cronologia, notòriament més ampliada que en el llibre de 1987 tant pel que fa a la reescriptura d'alguna entrada com en la incorporació de noves entrades, molt més nombroses, i més centrades en aspectes biogràfics que no pas de l'època, en el llibre de 2007. De cara a una futura reedició, els autors es podrien plantejar si aquest capítol ha d'obrir el llibre: tota la resta són discursius i aquest primer està ordenat per dates. Segurament quedaria més endreçat que la cronologia vinculada als aspectes biogràfics de Fabra fos el tancament, a mode de complement de la tria bibliogràfica fabriana.

El segon capítol està dedicat a l'*Estat de la llengua en temps de Fabra* i els autors l'han enfocat a partir de les ortografies, gramàtiques i diccionaris principals del s. xix i principis del xx produïdes en els diferents territoris de la llengua catalana (des d'aquests límits cronològics, no s'entén què hi fa la notícia sobre l'etimològic i l'*Onomasticon* de Coromines: p. 61): d'aquest capítol de la història de la llengua catalana tant Ginebra com Solà compten amb destacades aportacions (Solà és, entre altres, coautor d'una autèntica enciclopèdia de la història de la lingüística catalana, mentre que Ginebra ha publicat, per exemple, importants estudis de gramàtics com Febrer i Cardona o Antoni de Bofarull), que naturalment aprofiten per al seu llibre, alhora que donen compte de les aportacions d'altres autors, tant dels clàssics en la matèria (SEGARRA, 1985; SEGARRA, 1987; COLÓN-SOBERANAS, 1986, etc.), com dels més novells en la fabrologia o terrenys contigus (GUISCAFRÈ, 2003 o GUARDIOLA, 2004 i 2005).

El capítol 2 és un exemple de gran panoràmica (més d'un segle) sobre un tema directament orientat a entendre què va representar l'obra de Fabra (què podia realment aprofitar Fabra de tota la seva tradició més immediata?), amb una clara voluntat de donar notícia dels autors més destacats i de les aportacions més significatives de la seva obra amb el suport de la bibliografia crítica, rica en determinats autors i quasi inexistent en altres (especialment els menors o els més *perifèrics*). El fet de presentar l'estat de la llengua d'una època determinada a partir de les propostes ortogràfiques, gramaticals i lèxiques compta amb una llarga tradició

a casa nostra, i el llibre de Ginebra-Solà no n'és una excepció. Ara bé, aquesta mena d'aproximació podria quedar completada incorporant els models de llengua reals i en circulació, que els autors limiten als «usos [lingüístics] personals de Fabra» (ps. 62-67), per bé que en algun cas facin referència a usos més o menys vigents a la seva època (vg. *en absolut*, 'd'una manera absoluta, terminant', que documenten i exemplifiquen en Sagarra, Espriu i Coromines: ps. 66-67), o en procés d'experimentació (vg. l'interès de Verdaguer pel sufix *-ívol* i els seus assajos per introduir-lo en la llengua literària: ps. 194-195). Al capdavant, un tractat d'ortografia o gramatical manuscrit pot haver tingut més repercussió en la historiografia que s'ocupa d'aquests temes, que no pas en l'època que el va fer possible.

El capítol 3, *La preparació de Pompeu Fabra*, és una transició entre el capítol dedicat a l'estat de la llengua en temps de Fabra (cap. 2) i el consagrat a la ideologia i els criteris de l'obra fabriana (cap. 4). Aquest capítol no hi era en el llibre de 1987 i realment és una aportació que ajuda a entendre molt bé l'obra del personatge en els seus inicis, que els autors del llibre fan arribar fins al moment de la codificació ortogràfica, amb l'article *Els mots àtons en el parlar de Barcelona* (BDC, 1913-1914). Aquest capítol dona una informació molt precisa respecte al bagatge científic nacional i internacional amb què Fabra publicarà els seus primers estudis: ara bé, per defugir el possible mecanicisme d'explicar uns resultats a partir d'unes lectures, Ginebra i Solà conclouen, feliçment una mica d'imprevist, que «al marge de les fonts, Fabra partia d'unes dotes personals excepcionals, sense les quals molt sovint les lectures no donen tot el que fruit que caldria». Tota una lliçó de lucidesa fresca per part de dos autors que, abans d'arribar a aquesta afirmació, enumeren la influència de Jespersen, Saussure, Diez, Milà, Aguiló, Alcover, etc., amb el suport de la bibliografia que ha apuntat aquestes dependències. La seva formació científica, el seu coneixement de diferents llengües i la seva participació en polèmiques públiques són l'esquelet d'aquest capítol: són molt il·lustratives de l'actitud científica de Fabra les valoracions que fa de col·legues seus poc preparats, les ja conegudes respecte a Bofarull, Nonell o el mateix Alcover, i les menys conegudes pel que fa a Melcior Cases o als autors de manuals d'ensenyament del francès (ps. 76-88). Només un petit detall bibliogràfic: respecte a la polèmica Pérez Galdós-Oller, una font ineludible, i més pertinent, haurien estat les memòries de Narcís Oller i, encara més, l'article de Manuel Llanas i Ramon Pinyol *Notes sobre l'ús culte del català en algunes polèmiques dels anys vuitanta del segle XIX* («Anuari Verdaguer», núm. 8 (1993-1994), ps. 81-109).

Després de presentar la preparació lingüística de Fabra, semblaria que hi tocaria anar l'anàlisi de les aportacions principals. Ginebra i Solà han optat per postergar aquesta descripció al capítol 6, i continuar en canvi amb la ideologia, els criteris i objectius (cap. 4), i amb l'abast de la reforma (cap. 5). Una lògica més lineal hauria estat descriure primer el conjunt de l'obra fabriana, i en segon terme aplicar-hi una anàlisi i interpretació pel que fa a la ideologia i l'abast. En tot cas, l'opció dels autors ha estat una altra, la mateixa, d'altra banda, ja postulada en el llibre de 1987. Dit això, en el capítol 4 els autors es proposen analitzar «la ideolo-

gia que hi ha al darrere d'una actuació, els criteris que la guien i els objectius que es volen obtenir amb l'acció», que per als autors «són tres aspectes d'una mateixa cosa» (p. 91), d'aquí que compartimentin el capítol fins a 11 subcapítols d'ideologia-criteris-objectius fabrians: d'acord amb la intenció divulgativa dels autors, potser hauria estat millor simplificar els criteris reduint-los a un nombre menor de cara a donar una idea més clara de les principals línies força que sustenten l'opus fabrià. D'acord que posats a filar prim les fronteres entre ideologia, criteris científics i objectius poden arribar a ser difuses, però potser una distinció entre aquests mateixos conceptes, o uns altres, hauria permès conduir cap a una classificació més simple i operativa. Amb vista a la claredat, encara haurien pogut explorar una altra via: els autors haurien pogut crear criteris més generals a partir de l'agrupament dels existents. Per exemple, el subcapítol dedicat a la llengua nacional, un criteri clau dels 11 que exposen, presenta connexions evidents, com a mínim, amb tres criteris més, com els dedicats al «recurs a la llengua clàssica», «la llengua autònoma» i «una llengua germana de les altres d'Europa».

Més enllà d'aquesta qüestió relativa a la macroestructura del capítol, voldria centrar ara l'atenció en els continguts de la microestructura del mateix subcapítol dedicat a la llengua nacional. Em sembla qüestionable que una base tan central de la reforma fabriana com aquesta quedi centrada sobre un únic focus: el manifest de 1934 (ps. 94-97). D'entrada, es podria objectar que no és pròpiament un text fabrià, sinó un breu pamflet col·lectiu (on Fabra és un més), que aborda el problema dels límits de la llengua i de la pàtria. Si del que es tractava era exposar l'imaginari lingüístic de Fabra respecte a aquest punt, haurien pogut triar afirmacions de Fabra en solitari i d'èpoques ben distintes, fins i tot des de la seva etapa de L'Avenç. Sense anar tan lluny, i en consonància amb la voluntat dels autors de buscar l'exemple que il·lustra una teoria, haurien pogut recórrer a declaracions clarividents en aquest sentit que ells mateixos addueixen en altres punts del llibre: «La tasca grossa a fer es nacionalisar la nostra ortografia», va sentenciar programàticament Fabra el 1906. Ginebra i Solà (cap. 5, p. 138) recreen aquesta declaració, addueixen els exemples oportuns i la interpreten en aquests termes: «Quan Fabra diu “nacionalitzar” (sic) l'ortografia vol dir fer-la adequada a tots els (grans) dialectes sense sacrificar la unitat de tota la llengua». L'operació afecta tants aspectes (tots els terrenys de la llengua, de fet, i no sols l'ortografia), que haurien pogut introduir matisos pel que fa a què entenia Fabra per *nacionalitzar* la llengua aprofitant gairebé les mateixes observacions que incorporen disseminades en un altre capítol (el 5), a propòsit de l'ortografia o la morfologia: l'operació de *nacionalitzar* no és ben bé la mateixa en cada un d'aquests terrenys i, a més, Fabra evoluciona a mesura que va coneixent més a fons la llengua. Encara més: el concepte de llengua nacional no queda restringit als límits geogràfics, i els mateixos autors s'hi refereixen en altres punts: a propòsit del «recurs a la llengua clàssica», recuperen una observació ben lúcida de Saragossà (1997): més enllà dels límits i dels dialectes que formaven part de la llengua, l'expressió fabriana *llengua nacional* «també implicava la consideració de la llengua del passat com a font de recur-

sos». Probablement els autors s'han deixat enlluernar per l'espai que ocupa el manifest de 1934 en la història del discurs de les relacions occitanocatalanes, tan àmpliament document en Rafanell (2006), no en va font principal del subcapítol dedicat a presentar la llengua nacional com a criteri fabrià.

Tot i aspectes discutibles com aquest, la majoria de criteris fabrians estan exposats de manera magistral, per moltes raons, entre les quals caldria no menystenir la gràcia (natural) amb què respira bona part del llibre. Encara que sigui en una obra de balanç de la figura i l'obra de Fabra, haurien de ser de lectura obligatòria les pàgines dedicades a la distinció entre llengua estàndard i normativa, inserides dins el subcapítol «una llengua referencial» (ps. 98-100): com tants altres passatges, a més de ser un exemple de claredat per les definicions acadèmiques triades, per les glosses explicatives que hi aporten els autors i pels exemples que il·lustren la distinció, la lectura d'aquest fragment no podia aportar més en menys espai: sensatesa i punt de referència per evitar angoixes excessives en relació amb l'ús de la llengua i allò que dictamina la normativa, especialment apte per als professionals de la llengua (docents, correctors, escriptors, periodistes...); més que exemplificar com va enfocar Fabra la qüestió de la llengua referencial, els autors presenten, de fet, un aclariment nítid entre dos conceptes (normativa i llengua estàndard) que sovint es fan servir aleatòriament en diferents àmbits, també entre els especialistes.

Un altre exemple de claredat, i d'ús de tecnicismes *goal-oriented* al servei d'una millor interpretació de l'obra fabriana i, de fet, de la norma en general, és el subcapítol dedicat a «un model de llengua monocèntrica, composicional i polimòrfica», estretament vinculat a la representació de la variació regional en la normativa, un autèntic trencacolls, font de maldecaps i tibantors centrals i perifèriques (ps. 103-114): la lectura d'aquest capítol tot sol pot desactivar moltes simplificacions que han circulat al voltant d'un suposat centralisme barceloní i d'altres llocs comuns: en aquest punt, la teoria i els exemples de Ginebra i Solà estan perfectament sincronitzats per a qui vulgui tenir clar el marc general i, alhora, el matís, i fins tot el matís al matís: vegeu, per exemple, com Ginebra i Solà completen les aportacions de Saragossà i Veny pel que fa a les divergències sintàctiques entre els dialectes (p. 111). Ginebra i Solà saben presentar un mosaic complex de les principals aportacions que s'han fet a propòsit de la composicionalitat i el polimorfisme: Polanco (1984), Ferrando (2000), Ferrando i Nicolás (2005), Saragossà (2005), Veny (2001), Colón (2006) i Rossich (2006), per només esmentar els més importants. Es pot afirmar que en general, el capítol 4 es basa en una rica i variada bibliografia, amb matisos constants dels autors quan convé afinar més (vg., p. ex, les pàgines 105, 108, 111, 112, 127), i amb un fort component sociolingüístic, ben lògic tenint en compte el tema que es proposen: no és debades que sovint es fonamentin en el clàssic i mític assaig de Lamuela i Murgades (1984).

Anem avançant. El capítol 5 presenta *L'abast de la reforma*. Aquí s'analitzen les intervencions de Fabra en els diferents camps de la llengua: fonètica, ortografia, gramàtica i lèxic: l'abast de la reforma va ser, doncs, total, «una tasca d'un gran

dificultat de detall», tal com afirmen els nostres autors (p. 133). La dificultat comença pel fet que Fabra va ser el primer lingüista que va intervenir amb seriositat i ambició en molts terrenys, sobretot en fonètica (en aquest punt, abans de Fabra, un estudi de Milà de 1875 era tot el que havia precedit el Mestre) i en sintaxi (a excepció de l'impuls que li va donar Alcover arran del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana). L'abast de la reforma fabriana va ser —la definició és exacta— «una tasca d'una gran dificultat de detall», i els autors del llibre, que es proposen interpretar-la i explicar-la al gran públic, tenien el perill potencial de perdre's en un bosc espès de detalls microscòpics i acumulatius, sense un marc clar i orientador (la casuística en morfologia és, especialment, enrevessada: ps. 153-162): Ginebra i Solà no es perden per drecceres de vies secundàries, sinó que situen i lliguen les mil i una ramificacions de cada punt amb una complexa simplicitat, tant fàcil de llegir per part del lector com difícil d'elaborar per part dels autors. Anem a pams.

En ortografia queda molt clar, amb la tria d'exemples de suport corresponent, que la nacionalització i la modernització són a la base de la nostra ortografia, de la mateixa manera que en sintaxi els fonaments van ser, seguint Segarra, «1) el discerniment de les unitats sintàctiques; 2) la descastellanització de girs i construccions; i 3) la incorporació d'innovacions per enriquir-la i fer-la més precisa» (p. 163), a partir del criteri de recórrer a la llengua clàssica, a la llengua viva, a les altres llengües romàniques i a la col·laboració dels escriptors (ps. 165-185).

En gramàtica, és tot un plaer llegir (quasi rellegir, per a qui encara tingui fresc el que Solà havia escrit el 1987) les pàgines dedicades a explicar el mètode de Fabra: quins aspectes va descriure primer —i per què ho va fer—, l'anàlisi aplicada a la gramàtica de 1956 (tot un exercici d'anàlisi del discurs gramatical respecte a les estratègies de marcatge normatiu, de les solucions *inadmissibles* als usos que presenten una *tendència* d'ús preferent), quina va ser la seva estratègia a l'hora de descriure els diferents fenòmens gramaticals, o com és que de determinats aspectes amb prou feines en va dir res; en aquestes pàgines, un cop explicats aquests punts amb els exemples il·lustratius corresponents, el far de Gabriel Ferrater és llum de referència: «la seva expressió neutra [de Fabra] admet, com qui diu, tota la gamma de possibles graus de la lectura»: un monument a la *tri*-intelligència: pel que descriu (el mètode gramatical de Fabra), per com ho interpreta l'exegeta (Ferrater) i pels autors que recuperen aquestes paraules en el moment que toca (Ginebra i Solà).

En lèxic, els principis rectors van girar entorn de la depuració i fixació i la formació de paraules, molt ben exemplificada a partir de fragments de les *Converses*. Igual que en sintaxi, el lèxic estava molt castellanitzat, fins al punt que «la descastellanització es va endur el noranta per cent de la feina de Fabra», afirmen els autors (p. 187). Davant l'abast de la reforma en aquest punt, Ginebra i Solà ordenen la seva anàlisi a partir d'una tipologia d'intervencions variada, que ajuda a entendre la complexitat (i l'abast) de l'empresa: castellanismes morfològics, duplicats, la terminació *-o*, els cultismes, i els derivats i compostos. La presentació

d'aquesta part dedicada al lèxic queda completada amb una extensa anàlisi del *Diccionari general de la llengua catalana (DGLC)*: anant a la cerca del «lector no especialista» com van, ofereixen plantejaments curiosos, originals i divertits: p. ex., en presentar qüestions generals dels diccionaris (ps. 199-200), donen exemples de *minuciosista* (pot un dedicar-se a aquests temes sense ser-ho?), però d'una lògica fèrria de la informació dels diccionaris, que acaben sent divertits i porten el lector a ponderar el nivell d'exigència que s'espera d'un diccionari qualsevol i, per tant, també del Fabra (ps. 201, 202). Després d'unes generalitats prèvies ben gustoses i amenes, els autors tornen a l'anàlisi de tall acadèmic clàssic, descrivint objectius, macroestructura, microestructura i fonts i models. El conjunt de trets característics del *DGLC*, «un veritable mite» per als catalans (p. 218), queden perfectament presentats a través dels diferents plans d'anàlisi que hi apliquen en el decurs de vint pàgines (ps. 199-219), sempre ben acompanyats de la mà ferma dels treballs de Colón, sense ometre aportacions més recents de Rafel, Riera, Garriga i Bargalló, o Montserrat i Ginebra.

Un cop presentats els criteris de la reforma (capítol 4) i el seu abast (capítol 5), els autors segueixen amb un capítol de caràcter descriptiu, centrat en les principals obres del Mestre, que es poden completar en la bibliografia (ps. 285-289). Aquesta part estava més que garantida d'entrada, especialment si tenim en compte tant els treballs bibliogràfics previs que ha aportat especialment Solà en els últims anys, com el fet de codirigir l'edició de les obres completes de Fabra que hi ha en curs. El capítol 6 té una estructura molt clara, condicionada per la voluntat d'informar en poques pàgines de les principals aportacions fabrianes, que els autors classifiquen en: a) treballs descriptius i històrics, b) gramàtiques, c) obres ortogràfiques, d) obres lèxiques, i e) obres doctrinals. De cada aportació fabriana (un article, un llibre, una ressenya, una participació destacada en una obra col·lectiva), els autors en fan una presentació general, amb suport de la bibliografia crítica més rellevant.

El llibre es tanca amb un últim capítol d'una cinquantena de pàgines dedicat a *l'Estat actual de la llengua* (ps. 235-284), el menys directament lligat al tema del llibre, una autèntica propina final: no es comenta ni analitza cap obra de Fabra, sinó de la normativa de 1950 ençà. Aquest capítol mostra que els autors han estat atents, fins a l'últim moment de tancar el seu estudi, a les obres més rellevants que s'han publicat en els últims 60 anys i que tenen una visió global i al detall respecte a la descripció gramatical i normativització de la llengua catalana contemporània. A partir de criteris de compartimentació cronològica els autors enumeren els manuals, de tota mena, publicats sobre qüestions més o menys explícites de normativa. En aquest capítol els autors valoren la proliferació impressionant de manuals molt diversos de caràcter normatiu (i aleshores el parlant mitjà es pot preguntar quins són els de referència?), les aportacions més rellevants de cada cas (segons la preparació tècnica de l'autor o, per exemple, segons l'esforç d'integrar aspectes de variació regional en el si de la norma) i, alhora, la lectura sociopolítica que pot representar, per exemple, un determinat grau de rigidesa o flexibilitat,

l'opció per un model normatiu amb una tendència unitarista o regionalista, o la feina codificadora de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

Un cop presentades les aportacions més significatives dels últims seixanta anys, aquest últim capítol és també un estat de la qüestió («temes i problemes», en terminologia dels autors) de la normativa i la llengua estàndard tant en clau normativa com sociopolítica (ps. 252-284). La connexió entre lingüística i sociolingüística, o entre llengua, societat i poder, és una constant en tot el llibre, tot i que en nombrosos punts els autors expliquen clarament la superioritat científica de moltes solucions normatives fabrianes, per damunt de la importància de determinades pressions socials o estratègies polítiques: dit altrament, els autors saben valorar en tot moment l'anàlisi científica de Fabra (tant en les aportacions com en els dèficits), però no per això obliden les vinculacions extralingüístiques, sociopolítiques, de la reforma fabriana. Es podria sostenir que Ginebra i Solà alternen una perspectiva bifocal, de dues mirades: l'ull clínic i el coneixement tècnic del lingüista, amb l'òptica social i política que interpreta l'obra en un marc més ideològic. La història de la lingüística i la història social de la llengua van de bracet: no hi ha conflicte epistemològic.

En un biaix com aquest, Fabra no és Saussure i aleshores un es pregunta la desigual fortuna internacional d'aquests dos gegants de la lingüística: Com és que amb prou feines surt ni tan sols el nom del Mestre en publicacions internacionals sobre la norma? Aquest dèficit deu ser degut probablement a raons molt diverses, entre les quals no es deu poder obviar el fet que els estudis catalans tenim el problema d'internacionalitzar els nostres temes d'estudi. S'hi referien fa poc Emili Boix i Albert Branchadell en unes jornades dedicades a plantejar-se l'orientació de la sociolingüística al nostre país (*Cap on va la sociolingüística catalana?* IEC, 2006): les seves reflexions es podrien calcar gairebé al peu de la lletra i aplicar-les als problemes dels estudis catalans amb una perspectiva històrica, per bé que aquests tinguin unes especificitats. El llibre de Ginebra i Solà sempre serà una fita ineludible sobre la norma del català contemporani, però difícilment, i per desgràcia, franquejarà les fronteres nacionals. L'opció de Ginebra i Solà és encomiable pel que fa a la feina de connectar Fabra amb la lingüística del seu temps, però més enllà de les fonts internacionals que alimenten l'obra fabriana, no situen Fabra en el marc dels corrents acadèmics internacionals que analitzen els diferents processos associats al *language planning*. (Aquesta petita digressió no és, en realitat, ni una objecció a la feina admirable dels autors del llibre, és un dèficit històric que tenim com a disciplina i el cas de Fabra —la vàlua de la seva obra i el procés de què participa, ben entès— és paradigmàtic en la mesura que té una transcendència que hauria de superar els cercles —concèntrics?— del món acadèmic de la catalanística.)

Encarem ara ja la recta final, reprenent la valoració de l'últim capítol. Els autors han estat molt generosos a l'hora de valorar què havia d'entrar dins *Vida i obra de Pompeu Fabra*: l'estat de la qüestió final depassa en absolut el tema abordat i es converteix en una propina llarga per al lector que tingui ganes de saber què ha passat de Fabra ençà —és a dir, més enllà del Mestre. Per exemple, el lector

trobarà informació, i reflexió, al voltant de preguntes com aquestes: La normativa actual és monocèntrica o policèntrica? Quines han estat les aportacions més rellevants en llenguatge especialitzat? Quines reformes ortogràfiques serien desitjables? Quins usos vacil·lants en sintaxi o lèxic queden pendents per resoldre (o quins autors i obres de referència n'han descrit els fenòmens)? Tota aquesta mena de problemes ja se'ls havia plantejat Solà en solitari en el llibre de 1987, però la principal diferència, com en tants altres punts del llibre, és el gruix de la base documental amb què ara treballen (per força més àmplia, tenint en compte que una obra i l'altra les separen vint anys) i, per consegüent, la quantitat d'informació que donen a l'abast. Un exemple ben evident d'això és la llarga taula comparativa (més de sis pàgines!) respecte a l'admissió o omissió de paraules polèmiques per part de vuit diccionaris diferents que trobem en el llibre que ara ressenyo (ps. 265-271), davant els quatre diccionaris que es comparaven en el llibre de Solà (1987).

I un primer apunt per avançar cap al final. El llibre es tanca amb una valoració de les polèmiques lingüístiques que van tenir lloc sobretot a les dècades de 1980 i 1990 arran dels problemes que van plantejar diversos professionals de la llengua vinculats als mitjans de comunicació. Deuen ser les pàgines més ponderades —més sàvies— que s'han escrit mai sobre aquesta qüestió: Ginebra i Solà presenten de manera força equànime els principals arguments dels grups d'opinió més influents, evitant la caricaturització de cada bàndol i intentant valorar les aportacions més rellevants. Ginebra i Solà ni s'enlluernen per les grans paraules de cap costat, ni per les solucions concretes que per si soles poden connotar una actitud (presumptament) rebel o amb un cert regust cultista. La seva actitud distant i ponderada (pròpia) davant la compartimentació nítida de posicions no sorgeix d'una simple estratègia de situar-se equidistant per aconseguir tothom i amagar que en realitat no se sap quin partit prendre, sinó que neix del coneixement conscient de la complexitat. La seva independència els permet apuntar què n'ha quedat de totes aquelles polèmiques i, alhora, «reformular els condicionaments de la polèmica». Són pàgines plenes de sentit comú, esforç de comprensió cap a l'altre i independència de criteri (sense caure ni en la llepada servil ni en la rebentada efectista), exactament just el contrari del que es valora en les complicitats tribals de les patums i en la fascinació de la distància curta de les converses de barra de bar.

I un últim apunt, final. Les paraules de tancament ens recorden que en la vida i l'obra de Fabra convergeixen la llengua i la societat, la lingüística i la sociolingüística, la ciència i el poder, el passat i el present, o dit altrament: ell i nosaltres, és a dir, també nosaltres i els altres: «els conflictes sobre el corpus de la llengua —sobre el codi ortogràfic, lèxic i gramatical— sempre estan lligats als conflictes en l'estatus: als problemes sociolingüístics de la comunitat. Perquè la construcció de mecanismes que facin assimilar l'estàndard amb naturalitat ja no depèn dels lingüistes. Depèn, simplement, d'una actitud política clara i eficaç per situar la llengua en una posició de preeminència social» (p. 284). Potser és un discurs que hem sentit sovint provinent de diferents persones o institucions més o menys inde-

pendents, però situades en el tancament del llibre de Ginebra i Solà, després de tot el recorregut de saviesa i claredat que ens han regalat amb generositat els autors, aquestes paraules guanyen alçada —concretament de caràcter moral—, l'*ethos* i el *pathos* entren en harmonia i fan creïble tot el que volen dir en aquest punt i tot el que han estudiat per entendre Fabra i la seva obra. «Hem vist que en el pensament de Pompeu Fabra», apunten com a conclusió de tancament final, «aquest dilema de l'estatus ja estava resolt en una direcció determinada». Punt i final, del llibre. Comprendre Fabra, a partir de les claus que ens donen Ginebra i Solà, també és interessar-se pel present i actuar amb criteri, coherència i compromís. Ginebra i Solà ens fan present el passat: de la seva mà, el passat és present. Punt i seguit, per als lectors que ho vulguin.

NARCÍS IGLÉSIAS

BRUGUERA, Jordi: *Introducció a l'etimologia*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2008 («Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», núm. 5).

Com diu l'autor en el pròleg, el present llibre té el seu origen en el curset que l'any 2008 va impartir ell mateix sota el títol: *L'etimologia, part de la lingüística o ciència autònoma?*. També diu en el mateix pròleg que es tracta d'un tema ben important, almenys per a la lingüística, que a més sempre ha suscitat una atracció o curiositat general, al qual s'han dedicat molts estudis monogràfics i diccionaris etimològics, però poques vegades estudis de caràcter sintètic i sistemàtic, de manera que aquest és el primer publicat en català. D'ací l'oportunitat d'aquesta publicació, i més tenint en compte que «en les mateixes universitats no sol tractar-se de l'etimologia com a matèria o assignatura específica de la ciència lingüística» (p. 10), malgrat que és present en l'explicació de moltes altres matèries, lingüístiques i històriques en general.

L'autor, que és un gran expert en aquest camp, ens ofereix un treball sistemàtic que comprèn tots els aspectes de l'etimologia. Així, en la primera part, sota l'epígraf *Concepte i història*, fa una explicació molt precisa de la definició i de l'abast del terme, tant en l'aspecte semàntic, és a dir del significat, com del fonètic, del significant. A continuació es refereix al desenvolupament històric de l'etimologia, des de l'antiguitat fins a l'edat moderna en primer lloc, i seguidament a *L'etimologia moderna*, és a dir, al període que s'inicia, en el segle XIX, amb el naixement de la lingüística, almenys de la lingüística històrica, com a ciència, i fins als nostres dies, sobretot pel que fa a l'àmbit lingüístic romànic i català.

En la segona part, dedicada a les *Fonts històriques*, fa una descripció relacionada amb la història lingüística del català, començant pel llatí, «base fonamental de l'origen de la llengua», i seguida de les «d'altres fonts», és a dir del substrat preromà, dels superstrats germànic i àrab i dels diversos adstrats, i finalment dels vocabularis especialitzats. Es tracta d'una descripció molt precisa, i de primera mà, de tots aquests components. Recordem en aquest sentit que l'autor ja ens